

Petr Vopěnka

PROSLOV

JIŘÍMU FIALOVI

při udílení Ceny Nadace Dagmar a Václava Havlových VIZE 97

Pražská křižovatka

5. října 2013

Dámy a pánové,

nejprve vás stručně seznámím s tím, o čem jsme často s Jiřím Fialou hovořili, co nám oběma leželo na srdci a o čem by dnes asi hovořil, kdyby byl mezi námi.

Druhá světová válka rozvířila do té doby majestátně plynoucí, od praktického života odloučený běh evropské vědy. Skončila idyla klidného, utěšeného a přitom nesmírně výkonného bádání, jak ji na příkladu university v Göttingen, z doby od Gausse v první polovině devatenáctého století až do nástupu nacistů k moci, stručně navodil Robert Jungk v knize Jasnější než tisíc sluncí. Potom ale již spolu se slávou této univerzity vzaly za své učené a náročné vědecké a filozofické debaty v jejích posluchárnách, na chodbách a také na ulicích a v parcích tohoto města.

Dnešní věda má ovšem s takovouto předválečnou idylkou jen pramálo společného. Její novou povahu ovlivnila dvě následující osudová politická rozhodnutí.

Prvním z nich bylo rozhodnutí vyrobit atomovou bombu. Po válce již nejen každý politik, ale i každý pouliční prodáváč novin věděl, že věda je mocná, neboť má schopnost vytvářet i takové věci, které mohou vyhladit celé národy. Nešlo ovšem jen o bombu. Již během její výroby, natož pak v návaznosti na ni, bylo vynalezeno mnoho dobrých a užitečných věcí. Z nich na prvním místě je třeba jmenovat programovatelný elektronický počítač, jehož význam pro rozvoj lidského společenství je přinejmenším srovnatelný s vynálezem samotné atomové bomby.

Druhá světová válka sice skončila v roce 1945, vzápětí po ní se však rozpoutala tzv. válka studená mezi evropskými a americkými demokraciemi, vedenými Spojenými státy americkými na jedné straně a blokem evropských a asijských komunistických zemí, vedeným Sovětským svazem na straně druhé.

V závodech ve zbrojení, které vypukly, nezapomněla ani jedna ze znesvářených stran, jak překvapivě a neuvěřitelně mocně zasáhla akademická věda do druhé světové války. Následkem toho vlády zúčastněných zemí začaly způsobem do té doby neobvyklým podporovat vědu; a nemožouce samy stanovit potřebné cíle vědeckých prací, ponechaly jejich hledání samotným vědcům.

K tomu účelu byly zakládány samostatné vědecké ústavy, jejichž pracovní náplní bylo neorientované bádání v nějakém jim určeném oboru, tj. bádání, jež nesleduje žádný předem stanovený cíl, a které do té doby prováděli pouze vědci na univerzitách, resp. ještě dříve též vědci podporovaní nějakým soukromým mecenášem. Takovým velkoryse štědrým mecenášem se nyní stal stát.

Vědci, zaměstnaní v neuniverzitních vědeckých ústavech zabývajících se neorientovaným bádáním, byli placeni vlastně jen za to, že uveřejňovali výsledky své práce v různých vědeckých časopisech. Přesto o smysluplnosti své činnosti byli skálopevně přesvědčeni. Přispívali přece k věhlasu své země přinejmenším stejně jako výkonní umělci a sportovci.

Z vědců, pro něž vládní podpora jejich činnosti byla rozhodujícím a uspokojujícím smyslem vědecké práce, se tak stali vědečtí pracovníci a z jejich práce výroba vědeckých poznatků rozličné ceny.

Dopad druhého politického rozhodnutí, které neméně výrazně ovlivnilo povahu dnešní vědy, jsme pocítili až po skončení studené války. Bylo jím masivní rozšiřování sítě vysokých škol odůvodňované nutností zvýšit počet vysokoškolsky vzdělaných lidí a vyrovnat se, co se jejich počtu týče, se státy ležícími za již bývalou železnou oponou. Přitom ovšem hlavním, leč skrytým a nepřiznaným důvodem pro toto rozhodnutí byla snaha řešit touto cestou problém nezaměstnanosti.

Toto rozhodnutí využily především vědy společenské. Situace, která vznikla ve vědě na začátku 90. let minulého století, se nám vymkla z ruky. Nesmírně silná a cílevědomá lobby pracovníků Akademie věd zamezila přijetí zákona, který by umožňoval postupně využívat potenciál této instituce pro nově vznikající univerzity. Naopak prosazení pokračování neorientovaného výzkumu bez účasti nebo alespoň přítomnosti studentů v přírodovědeckých ústavech Akademie věd se stalo oporou pro zřizování podobných společenskovědních ústavů a institucí.

Rostoucí počet vědeckých pracovníků, pro něž uveřejňování dosažených výsledků bylo zdrojem obživy a společenské vážnosti, měl za následek hrozivý nárůst uveřejňovaných prací. Z nich pak stále větší podíl byl těch, které podávaly odpovědi na otázky, jež nikdo nepoložil, neboť nikoho – často ani samotného autora takovéto práce – nezajímaly. (Toto výstižné označení těchto prací pochází od Jiřího Fialy.)

Logickým, a tedy předvídatelným důsledkem tohoto stavu vědy byla informační krize, která se s neodbytnou naléhavostí začala ohlašovat již v 70. letech 20. století. Tehdy ještě pilný vědecký pracovník sice stačil sledovat literaturu ve svém úzkém vědeckém oboru (rozumí se například nikoliv v algebře, ale v teorii komutativních grup apod.), později však již nebylo možné ani to.

Velkovýroba vědeckých prací začala chrlit nepřeborné množství poznatků, které si každý schopnější vědec – pokud o některé z nich stojí – snáze opatří vlastním úsilím než vyhledáváním v hromadách uveřejněných vědeckých článků. Následkem toho je velmi pravděpodobné, že nemálo vskutku významných poznatků je zakryto množstvím těch nevýznamných a budou muset být znovu objeveny, podaří-li se zmiňovanou informační krizi překonat.

U nás je informační krize vědy řešena vskutku svérázným způsobem. Především česká věda, jejíž reprezentace se ujala Akademie věd, odmítla návrhy expertů Organizace pro spolupráci a rozvoj, OECD, kteří k nám přijeli hned na začátku 90. let. Ti nám totiž radili, abychom opustili dosavadní, ještě z doby totality používané, dělení vědeckého výzkumu na aplikovaný a základní. Místo něho nám doporučovali převzít dělení výzkumu na orientovaný a neorientovaný, používané na druhé straně právě stržené železné opony.

Orientovaný výzkum slouží k dosažení nějakého předem stanoveného jasného cíle. Je prováděn ve vědeckých ústavech zřizovaných výhradně jen k tomuto účelu a po dosažení cíle zrušených. Ukázkovým příkladem tohoto výzkumu je ten, který byl za účelem vytvoření atomové bomby prováděn během 2. světové války v Los Alamos.

Vrat' me se ale do naší reality. O tom, co je aplikovaný výzkum, si každý může vytvořit dostatečnou představu. Základním výzkumem je podle shora uvedeného výměru každý výzkum, který není aplikovaný – a takto je také u nás základní výzkum chápán. Základní výzkum v pravém smyslu slova u nás provádí jen několik vědců, a to každý z nich jen po určitou dobu. Provádět ho nepřetržitě po celý život by mohl snad jen nějaký superman. Ty stovky, ne-li tisíce vědeckých pracovníků na skutečném základním výzkumu nanejvýše přištipkují. Jejich práce by mohla být zhodnocena jen tehdy, kdyby ji prováděli před zraky studentů, tedy ve vědeckých ústavech zřizovaných na univerzitách.

Skutečný základní výzkum nikdo neřídí a ani řídit nemůže, neboť ze své povahy je naprosto svobodný. Lze ho ovšem dusit a vědcům, kteří ho provozují, házet tak říkajíc klacky pod nohy.

Naproti tomu základní výzkum v našem českém pojetí si o řízení přímo říká. Jeho řízení se ujala dosti početná společenská vrstva vědeckých kibiců. Jsou jimi lidé, kteří byli nebo alespoň chtěli být vědci, ale neumějí, nebo již neumějí, vědě nic podstatného říci. Žijí však v mylném přesvědčení, že by vědu řídit uměli. Proto se derou do nejrůznějších funkcí, což mají usnadněno tím, že opravdoví vědci ke škodě věci o takové funkce většinou nemají zájem.

Protože však tito úctu vyžadující funkcionáři vědy, to je kibicové, vědě nerozumějí, řídí ji způsobem, který je jen mírnou vnější úpravou toho, kterým byla u nás věda řízena za totality. Navíc těmto kibicům přišel velmi vhod způsob hodnocení výkonů vědců podle počtu jejich uveřejněných prací a jejich citací. Tento způsob hodnocení sice sami nevymysleli, ale dopracovali ho k naprosté dokonalosti. Tak se stalo, že po zhroucení totalitního režimu společnosti tito vědečtí kibicové obnovili totalitní režim řízení vědy. Například:

Po roce 1948 bylo podle sovětského vzoru na prvních stránkách odborných knih českých autorů povinně uváděno jména recenzenta. Jeho úkolem bylo posoudit, zda příslušný text by měl či neměl být uveřejněn, popřípadě jak by měl být přepracován, aby uveřejněn mohl být. Recenzent je tedy cenzor, který spolu s autorem a vlastně víc než on, odpovídá za ideologickou čistotu díla; nebo-li, že příslušný spis je napsán v duchu historického a dialektického materialismu. To mělo za následek, že recenzent, pokud byl posuzovanému spisu příznivě nakloněn, dával autorovi tak říkajíc dobře míněné rady, jimiž se musí řídit, má-li být spis uveřejněn. Autor pak musel vážit, který ústupek ještě může udělat, podobně jako když se rozhodoval, zda má či nemá jít na prvomájovou manifestaci. Krátce řečeno, veřejný recenzent je nesmírně účinný, takřka ďábelský nástroj k regulování svobody slova a ponižování autorů knih.

Doba se změnila, máme svobodu slova. Přesto veřejný recenzent žije a nadále působí podobně jako dříve, i když asi již jen v Rusku a v České republice. Úředníci a bohužel i mnozí vědci nám vysvětlí, proč veřejné recenzenty musíme mít. Nejen proto, že jsou strážci ideologické čistoty především přírodovědeckých spisů (dialektický materialismus je stále ještě světovým názorem většiny přírodovědců), ale proto, že jsou důležitou součástí perfektně vypracovaného systému hodnocení výkonnosti vědců. Tento systém je objektivní a tak dokonalý, že by podle něj mohla i průměrná maturantka rozhodovat o akreditacích různých oborů na vysokých školách,

o připouštění jednotlivých učitelů k habilitaci a podobně. Otázku, k čemu je pak poměrně dosti nákladná akreditační komise, ponechme stranou.

To vše by bylo možno brát za absurdní hříčku několika rozpustilých úředníků. Jenže podle toho systému se přidělují peníze jednotlivým univerzitám, fakultám, ústavům, katedrám ... Nezbyvá tedy, než ho brát vážně a podřídit se mu. To znamená chovat se tak, aby hodnocení naší práce bylo podle tohoto systému co možno nejlepší, a to bez ohledu na skutečnou hodnotu práce. Je neuvěřitelné, že vědci nevystoupili proti této demoralizaci.

Domníval jsem se, že jako důchodce, který nepotřebuje získávat žádné další tituly ani výhodná místa v zaměstnání, budu moci psát a vydávat knihy tak, jak sám budu považovat za vhodné. Jenže fakulty, pro něž pracuji, by nemohly tuto moji práci zařazovat do uvedeného systému. A tak opět stojím před podobným rozhodováním jako kdysi; totiž zda mám či nemám jít na prvomájovou manifestaci.

Samořejmě každý nakladatel má právo nechat si posoudit spis, který mu někdo nabídl k vydání. V kulturních zemích je v tomto případě posuzovatel anonymní.

Teprve až uveřejněním se nějaký spis vystavuje veřejné kritice. Každý spis může být veřejně souzen po uveřejnění a ne před uveřejněním.

Dalším požadavkem na zařazení vědecké práce do českého systému hodnocení výkonů vědců je uvedení seznamu veškeré použité literatury na konci této práce. Toto opatření nepochybně pochází od kibiců, kteří nikdy nečetli, natož studovali, nějaký náročný vědecký spis.

Literaturu je totiž nutno citovat přesně na tom místě, kde se na ni odvoláváme, a to spolu s informací, proč se na ni odvolat musíme, neboť dále bychom se bez ní neobešli. To všechno a leccos dalšího zajímavého pak bývá podrobněji rozvedeno v poznámkách pod čarou.

Uveřejnění seznamu literatury na konci vědecké práce přináší důležitou informaci vlastně jen tomu, kdo bude rozhodovat o zařazení práce do seznamu, tedy příslušnému úředníku.

Pro autora vědecké práce je ovšem důležité to, že do seznamu literatury může zařadit i literaturu, kterou nepoužil. Učiní to v naději, že autoři prací do jeho seznamu zařazených zařadí do svých seznamů i jeho práci, čímž se zvýší počet jeho bodů v seznamu.

Jako odpověď na očekávanou reakci, na to, že hledám problém tam, kde žádné problémy nejsou, neboť splnění uvedených požadavků nikoho nic nestojí, přečtu nyní známý úryvek z knihy Václava Havla Moc bezmocných vydanou jako samizdat v roce 1978. Tím chci zároveň upozornit, že zmíněná Havlova kniha svým významem zdaleka přesahuje dobu totality a právem bývá spolu s knihou Karla Jasperse *Otázka viny* považována za vrchol politicko - sociologické literatury 20. století.

Vedoucí se zeleninou umístil do výkladu mezi cibuli a mrkev heslo „Proletáři všech zemí, spojte se!“

Proč to udělal? Co tím chtěl sdělit světu? Je skutečně osobně zapálen pro myšlenku spojení proletářů všech zemí? Jde jeho zapálení tak daleko, že cítí neodolatelnou potřebu se svým ideálem seznámit veřejnost? Uvažoval opravdu někdy aspoň chvíli o tom, jak by se takové spojení mělo uskutečnit a co by znamenalo?

Myslím, že u drtivé většiny zelinářů lze právem předpokládat, že o textu hesel ve svých výkladech celkem nepřemýšlejí, natož aby jimi vyslovovali něco ze svého názoru na svět.

To heslo přivezli našemu zelináři z podniku spolu s cibulí a mrkví a on je dal do výkladu prostě proto, že se to tak už léta dělá, že to dělají všichni, že to tak musí být. Kdyby to neudělal, mohl by mít potíže; mohli by mu vyčíst, že nemá „výzdobu“; někdo by ho mohl dokonce nařknout z tobo, že není loajální. Udělal to proto, že to patří k věci, chce-li člověk v životě obstát; je to jedna z tisíce „malíčností“, které mu zajišťují relativně klidný život „v souladu se společností“.

Jak vidět, sémantický obsah vystaveného hesla je zelináři lhostejný, a dává-li své heslo do výkladu, nedává ho tam proto, že by osobně toužil právě s jeho myšlenkou seznámit veřejnost.

To ovšem neznamená, že jeho počín nemá žádný motiv a smysl a že svým heslem nikomu nic nesděljuje. To heslo má funkci znaku a jako takové obsahuje sice skryté, ale zcela určité sdělení. Verbálně by je bylo možno vyjádřit takto: já zelinář XY, jsem zde a vím, co mám dělat; chovám se tak, jak je ode mne očekáváno; je na mne spolehnutí a nelze mi nic vytknout; jsem poslušný a mám právo na klidný život.

Můj a zvláště pak Jiřího Fialy odpor k českému hodnocení výkonu českých vědců nespočívá pouze v tom, že tento systém šikanuje vědce a nutí je ke zbabělému konání toho, co by sami od sebe nekonali. Mnohem závažnější je, že tento systém škodí české vědě. Umožňuje a často i nabádá univerzity, aby určovaly, kolik „vědeckých“ prací musí napsat doktorand ještě před obhajobou doktorské práce, kolik ten, kdo se chce habilitovat a podobně. Určuje také, jaký nejmenší počet stránek musí doktorská či habilitační práce mít. Kibicové, kteří to vyhlásili, zřejmě žádnou opravdovou vědeckou práci v ruce neměli.

Nevím jak jinde, ale matematici ve věku asi tak třiceti let mají nejlepší vyhlídky na vyřešení závažného matematického problému. Jsou mladí a odvážní; mají již dobře promyšleny základní poznatky; ale na druhé straně nemají ještě tolik znalostí, aby věděli, kolik lidí se neúspěšně pokoušelo vyřešit jimi vyhlédnutý problém.

Ještě v 60. a 70. letech minulého století jsem mladým adeptům matematiky říkal: „Mějte políčeno na velkou rybu a chyťte i ty, které se vám připlou do sítě.“ Dnes bych jim asi měl radit: „Nemyslete na velké ryby, chyťte pokud možno co nejvíce těch malých.“

Proti tomuto otevřenému útoku kibiců na českou vědu skuteční vědci nevystoupili. Nevystoupila proti němu ani Česká učená společnost, která by tím kromě jiného dala najevo, že nebyla založena jen pro ukájení stařecké ješitnosti někdejších vědců, jak se to mezi akademickým lidem říká.

Nezbývá tedy než požádat o radu Václava Havla. Řídit se podle ní však snadné nebude. Přečtu tedy opět úryvek z knihy Moc bezmocných.

Představme si nyní, že se v našem zelináři jednoho dne cosi vzbourí a on přestane vyvěšovat hesla jen proto, aby se zalíbil; přestane chodit k volbám, o nichž ví, že žádnými volbami nejsou; na schůzích začne říkat, co si opravdu myslí, a nalezne v sobě dokonce sílu solidarizovat se s těmi, s nimiž mu jeho svědomí velí se solidarizovat.

Touto svou vzpourou zelinář vystoupí ze „života ve lži“; odmítne rituál a poruší „pravidla hry“; znovu nalezne svou potlačenou identitu a důstojnost; naplní svou svobodu. Jeho vzpoura bude pokusem o **život v pravdě**.

Účet přijde brzy: bude zbaven místa vedoucího a přeložen k závozníkům; jeho plat se sníží; naděje na prázdninovou cestu do Bulbarska se rozplyne; bude obroženo další studium jeho dětí. Nadřízení ho budou šikanovat a jeho spolupracovníci se mu budou divit.

Většina vykonavatelů těchto sankcí nebude ovšem jednat ze svého autentického nutkání, ale prostě pod tlakem „poměrů“, týchž poměrů, pod jejichž tlakem zelinář dříve vystavoval svoje hesla. Zelináře budou pronásledovat buď proto, že to je od nich očekáváno, nebo proto, aby vykázali svou loajalitu, anebo prostě „jen“ na pozadí obecného panorámatu, k němuž patří i vědomí, že tak to zkrátka chodí – kdyby to člověk neudělal, mohl by se sám stát podezřelým. Vykonavatelé sankcí se tedy zachovávají v podstatě jen tak, jak se – v té či oné míře – chovají všichni: jako součástky post-totalitního systému, jako nositelé jeho „samopohybu“, jako drobné nástroje společenské „samo-totality“.

Bude to teda sama mocenská struktura, která prostřednictvím vykonavatelů sankcí – jako svých anonymizovaných článků – zelináře ze sebe vyvrhne; bude to sám systém, který ho skrze svou odcižující přítomnost v lidech za jeho vzpouru ztrestá.

Musí to udělat z logiky svého „samopohybu“ a jeho sebeobrany: zelinář se totiž nedopustil jen nějakého individuálního poklesku, uzavřeného do své jedinečnosti, ale udělal něco nepoměrně závažnějšího: tím, že porušil „pravidla hry“, **zrušil bru** jako takovou. Odhalil ji jako pouhou bru. Rozbil svět „zdání“, tuto základní oporu systému; narušil mocenskou strukturu tím, že protřhl její vazivo; ukázal, že „život ve lži“ je životem ve lži; prolomil fasádu „vysokého“ a odkryl skutečné, totiž „nízké“ základy moci. Řekl, že král je nahý. A jelikož král je skutečně nahý, stalo se něco nesmírně nebezpečného: svým činem oslovil zelinář svět; každému umožnil nahlédnout za oponu; každému ukázal, že **lze žít v pravdě**.

Měl jsem čest být přítelem muže, který hru, jíž je český systém hodnocení výkonů vědců, odmítl hrát. Přísně vzato on ji hrát neodmítl, on ji prostě jen nehrál; on ji ignoroval jako vše, čím pohrdal. Tímto mužem byl Jiří Fiala.

Nejprve přečtu, co jsem o něm napsal v nekrologu.

Tento vynikající matematik odmítl spatřovat smysl své vědecké práce, či dokonce svého života, v úsilí zajišťovat si příštípkováním na díle vědy co možná nejlepší místo v neustále obměňovaném seznamu dělníků vědy podle jejich pracovní výkonnosti.

Díky jen smysluplnými cíli omezenému svobodnému myšlení, neodbytné touze po širokém a hlubokém poznávání evropské vzdělanosti a vůbec kultury, se Jiří Fiala stal jedním z nejvzdělanějších Čechů dnešní doby. A protože mnohé z toho, co z primárních pramenů v různých jazycích přečetl a prostudoval, si nenechal jen pro sebe, obsahuje seznam jím od roku 1991 do češtiny přeložených a vydaných knih více než 30 položek, přičemž překlady řady dalších jsou uloženy v jeho počítači.

Nejde o knihy ledajaké, které by mohl kdekdo přeložit; překlad každé z nich by leckdo mohl považovat za svoji celoživotní zásluhu. Jejich autory jsou například R. Descartes, G. Peano, G. Frege, H. Poincaré, K. Gödel, K.R. Popper, L. Wittgenstein, K. Jaspers, V. Flusser, S. Körner, L. Honnenfelder a další. Množství překladů kratších pojednání jsem nepočítal, některé z nich byly uveřejněny ve známých Fialových Čítankách z analytické filozofie. Všechny tyto spisy by měl mít každý absolvent humanitního nebo přírodovědného univerzitního studia ve své knihovně.

Překladem těchto znamenitých spisů a pojednání do češtiny si Jiří Fiala trvale zajistil jedno z předních míst v oné skromné, jen málokomu známé, leč opravdové národní elitě. V té elitě, která se během celých našich dějin snažila protlačovat český národ do rodiny národů nejvzdělanějších.

Jiří Fiala se zasloužil o českou vzdělanost.

Všechny matematické a filozofické knihy a časopisecké články, které tak říkajíc prošly jeho rukama. Jiří Fiala okamžitě komentoval; většinou ne písemně v časopisech k tomu určených, ale při přednáškách pro studenty, při setkávání s kolegy ve vlaku i u oběda, zvláště pak ve středu večer v klubu, a vůbec vždy, když se mu k tomu naskytl příležitost.

Jím napsané a vydávané knihy ovšem nesplňovaly byrokratické požadavky vyhlášené českým systémem hodnocení. Nebyla v nich například jména cenzorů. Protože ale na nich nelpěl prach zatuchlé totality, byly přívětivé a přitažlivé. Z tohoto hlediska kibicové tyto knihy neuznávali. Vyškrtli je dokonce z mého hlášení a plnění grantu Prameny evropské matematiky a tento grant zrušili.

Mnozí významní lidé, například profesor Tondl nebo loňský laureát této ceny profesor Petrusek, na mne naléhali, abych prosadil jmenování Jiřího Fialy profesorem. Nedávno jsem při úklidu zásuvek mého psacího stolu našel mé více než deset let staré doporučení adresované vědecké radě Filozofické fakulty Univerzity Karlovy jmenovat Jiřího Fialu profesorem. Jenže o toto jmenování by musel Jiří Fiala požádat. Nestal se profesorem, protože mu jeho hrdost nedovolila poníženě žádat o to ty, z nichž mu mnozí ani nesahali ke kotníkům. Tehdy a ještě několikrát mi zakázal toto doporučení fakultě zaslat.

Jiřího Fialu neměli rádi ti vědci, kteří usilovně sbírali body z českého systému hodnocení, aby se mohli mamince pochlubit, jak jsou úspěšní. Vždyť on porušil pravidla hry; dokonce chtěl hru zrušit.

Jiří Fiala byl disidentem Havlova typu. To je takovým, jehož zrod popsal Václav Havel na příkladu zelináře v knize Moc bezmocných. Není jím člověk, který proti totalitě bojuje se zbraní v ruce na barikádách. Je jím ten, kdo odmítá hrát někdy i malé nesmyslné role předepisované lidem totalitní mocí. Tím ovšem zasahuje tuto moc na nesmírně citlivém místě, neboť ta očekává, že tyto role budou lidé hrát proto, že je to vlastně nic nestojí. Pro ty „bezmocné“ je ale právě toto příležitost ukázat i na těchto malých rolích, že „život ve lži“ je životem ve lži.

Jiří Fiala usiloval o život v pravdě. Proto obdivován studenty a vysoce vážen kolegy se tento aristokrat ducha stal ozdobou, ale i obtížně napodobitelným vzorem české post-totalitní inteligence.